

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת חקת תשע"ז

בואו חשבון - החשבון האמיתי של העולם

הפסוק אומר, "על כן יאמרו המשלים באו חשבון, תבנה ותכונן עיר סיחון" (במדבר כא, כז). בפשטות, "המשלים" הם מושלי המשלים, ו"חשבון" היא העיר שכבש סיחון ממלך מואב (עי' בתרגום אונקלוס ובמפרשים, שכולם ביארו באופן זה)². אבל חז"ל הוציאו מקרא זה מידי פשוטו, ודרשו כך: "על כן יאמרו המשלים - אלו המושלים ביצרים". ומה הם אומרים? - "באו חשבון. בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שקרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה" (ב"ב עח, ב).

והנה, לכאורה, לפי דרשת חז"ל, אין מובן למילים הראשונות שבפסוק - "על כן יאמרו המשלים באו חשבון". מה פירוש "על כן"? כיצד נובע הענין של "באו חשבון" מן הענין שנזכר לפניו? הרי בפסוקים הקודמים מדובר על מלחמת ישראל בסיחון. ואם כן, מה שייך לומר אחרי זה, "על כן יאמרו המושלים ביצרים, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שקרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה"? מה הקשר בין ענין זה למלחמת ישראל בסיחון?

ואולם לכשנעמיק נראה, ששני הענינים קשורים ביניהם באופן פשוט: הרי הענין שעליו מדובר בתחילה הוא, ש"סיחון מלך האמרי... נלחם במלך מואב הראשון, ויקח את כל ארצו מידו" (במדבר כא, כז), ואז באו ישראל וכבשו את אותה ארץ מידו של סיחון. נתאר לעצמנו את תגובת הבריות כשסיחון ניצח את מלך מואב הראשון. ודאי אמרו: "אה! איזו הצלחה! איזה נצחון מזהיר לסיחון מלך האמורי ולעמו"!... ואולם מה היתה האמת? האמת היתה, שמה שה' נתן את ארץ מואב לאמורי, כלל לא היה עבור האמורים, אלא עבור ישראל, שהרי לישראל היה אסור להלחם במואב, שנאמר: "אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה" (דברים ב, ט); לכן שלח ה' את סיחון לכבוש את מואב, וע"י זה הותר לישראל לכבוש את ארץ מואב מיד סיחון, כמו שאמרו חז"ל: "עמו מואב טהרו בסיחון" (חולין ס, ב), שע"י שכבש סיחון את ארץ מואב מהמואבים, הותר לישראל לכבוש ארץ זו מיד סיחון.

מקרה דומה לזה אפשר היה לראות גם בדורנו. אם מישהו היה שואל לפני מאתיים שנה, למה אנגליה זוכה לשלוט על כל כך הרבה מקומות בעולם, (כפי שהיה אז), באפריקה ובאסיה, באמריקה ובאוסטרליה ובכל מקום - לא הייתי יודע להשיב על כך. הייתי אומר: כנראה שעשו איזו מצוה, והקב"ה משלם להם את שכרם בעולם הזה. אח"כ, לאחר מלחמת העולם הראשונה, התשובה כבר יותר ברורה: כדי לגרש את הטורקים מארץ ישראל, להצהיר את הצהרת בלפור, ולהכניס כמה יהודים לארץ. הם לא מילאו את התפקיד הזה בשלמות, אבל משהו הם עשו, אז כנראה שבשביל זה היה צורך שיהיה להם שלטון כזה. לאחר מלחמת העולם השנייה אפשר להוסיף ולומר עוד, שא"י כמעט נפלה בידי הגרמנים ימ"ש, והיה צורך בכמה מקומות שקודם כמעט לא שמעו עליהם, וגם אח"כ כמעט לא שמעו עליהם, כמו

אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה

אנו נתקלים לפעמים במדרשי חז"ל הנראים לנו כאסמכתא בעלמא, רחוקים לחלוטין מפשוטו של מקרא. ואולם בעיון מעמיק נוכל לראות, שהמדרש הוא הוא עומק פשוטו של המקרא. נראה שתי דוגמאות לכך בפרשתנו. התורה אומרת: "זאת התורה, אדם כי ימות פאהל וכו' (במדבר יט, יד). דרשו מכאן חז"ל, "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה" (ברכות סג, ב).

וצריך להבין - וכבר שאל זאת החת"ם סופר - "מה ענין עסק תורה להאי קרא"? (חי' חת"ם עמ"ס שבת פג, ב ד"ה זאת התורה) הרי פסוק זה לא מדבר כלל על לימוד תורה, אלא על טומאת מת! "אדם כי ימות פאהל - כל הפא אל האהל וכל אשר פאהל יטמא שבעת ימים". ומה הקשר בין טומאת מת לתלמוד תורה? לשון אחרת: למה רמזה התורה על כך ש"אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה", דוקא כאן, בפרשת טומאת מת? מה הקשר בין הענינים¹?

חושבני שהקשר הוא זה: הרי בפסוק זה נאמר, שאדם שמת, למרות שבחיייו היה טהור, ברגע שיצאה נשמתו - נעשה גופו אבי אבות הטומאה. משמע, שהגוף מצד עצמו הוא אבי אבות הטומאה, ורק הנשמה, שהיא החלק הרוחני שבאדם, היא זו שמשפיעה עליו קדושה וטהרה!

ממילא יש ללמוד מכאן, שכדי לזכות לתורה, שהיא קדושה וטהורה, ומתאימה אל הנשמה שלנו, שגם היא קדושה וטהורה, צריך להגביר את כח הנשמה שבאדם, ו"להמית" את כוחות הגוף, המפריעים לכח הנשמה להתגבר. רק מי שמרחיק עצמו מעניני הגוף, ולא הגוף עיקר אצלו אלא הנשמה, רק הוא יוכל לקלוט את דברי התורה באופן שיוכלו להתקיים אצלו. אמנם הקב"ה ברא אותנו כך שאיננו יכולים לחיות בלי גוף, וממילא מוכרחים אנו להחיות גם את הגוף ולספק את צרכיו, אבל סוף סוף, הגוף מצד עצמו מסתיר את האור האלקי, ורק הנשמה היא זו שמתאימה לתורה. ולכן, יש "להמית" את כוחות הגוף עד כמה שאפשר, כדי שלא יפריעו לנשמה לתפקד כרצונה.

הרי שדרשת חז"ל ש"אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה" מונחת בעומק פשט הפסוק. מתוך מה שאומר הפסוק, ש"אדם כי ימות פאהל, כל הפא אל האהל וכל אשר פאהל יטמא שבעת ימים", ניתן להסיק, ש"אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה". שרק מי ש"ממית" את כוחות גופו ומגביר את כח הנשמה שבו יכול לזכות לתורה.

חשבון לטווח ארוך

גם בהמשך הפרשה ישנו פסוק שחז"ל דרשו ממנו דרשה הנראית רחוקה לחלוטין מפשוטו של מקרא, אך לכשנעמיק בה נראה, עד כמה היא משתלבת בפשוטו של מקרא.

אחותה. "בשביל לילה אחת שִׁקְדַמְתָּה בכירה לצעירה, קְדַמְתָּה ארבע דורות לישראל" (ב"ק לה, ב). נעמה העמונית מתחנת עם שלמה המלך, ארבעה דורות לאחר שרות המואביה התחנתה עם פֶּעֶז, סב סבו של שלמה המלך (עי' רות ד, כא-כב). ולא רק איחור זמן יש כאן, אלא הבדל גדול במעלה בין רות המואביה לנעמה העמונית יש כאן. אמנם משלמה ואילך הדורות מתייחסים לא רק לרות אלא גם לנעמה העמונית, אבל ארבעת הדורות שלפני כן - עֹבָד, ישי, דוד ושלמה (עי' רות ד, כא-כב) - יוצאים רק מרות ולא מנעמה. ישי שהיה צדיק גדול (עי' שבת נה, ב), ודוד שחיבר את ספר התהילים, ושלמה המלך שחיבר שלושה ספרים בתנ"ך, משלי, קהלת ושיר השירים, ובנה את בית המקדש - כל אלו מתייחסים רק לרות ולא לנעמה. לזו יש חלק בארבעה ספרים בתנ"ך ובמקדש הראשון, ולזו אין.

משקל המעשים - לפי ה"לב"

זה כשיש הבדל במעשים. אבל לא רק הבדל במעשים קובע. גם הבדל בכמות ה"לב" שמשקיעים במעשה קובע, גם אם שנים יעשו יחד את אותו המעשה באותו הזמן.

התורה מספרת: "וַיִּשְׁתֶּ (גַּם) מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכַּר, וַיִּתְּגַל בְּתוֹךְ אֶהְלֵה... וַיִּקַּח שָׁם וַיִּפֹּת אֶת הַשְּׂמֵלָה... וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיִת, וַיִּכְסּוּ אֶת עֵרוֹת אֲבֵיהֶם" (בראשית ט, כא-כג). אומר רש"י: "אין כתיב 'ויקחו', אלא 'ויקח'. לָמַד עַל שָׁם, שנתאמץ במצוה יותר מִיִּפֹּת". לאיזה מאמץ הכונה? הרי ללקיחת השמלה וכסויו של נח אין צורך כמעט בשום מאמץ. כנראה הכוונה היא ל"לב" המושקע במצוה. המעשה הוא אותו מעשה, השמלה אותה שמלה, אבל לְשָׁם יותר אכפת כבודו של אביו, והוא עושה את המצוה עם יותר "לב". גם לְיִפֹּת היה אכפת. גם הוא התאמץ. אבל שָׁם "נתאמץ במצוה יותר".

והנה, כשנח מתפכח מיינו, הוא מברך את שָׁם ויפת עבור מה שעשו. כיון ששניהם התאמצו בַּמצוה, לא היינו מצפים שיהיה הבדל גדול בין הברכות שיקבל כל אחד מהם. אולי לְשָׁם מגיעה ברכה קצת יותר יפה משל יִפֹּת, אבל לא יותר מכך. ובכל זאת, מיד מתברר שההבדל ביניהם הוא רב מאד. לאיזו ברכה זוכה יִפֹּת? - "יִפֹּת אֶלְקִים לְיִפֹּת" (שם, כז) - שה' ירחיב את גבולו של יִפֹּת (עי' אונקלוס ורש"י שם). ברכה יפה מאד. יִפֹּת מקבל את אירופה, את אמריקה, את אוסטרליה, כל הדולרים והיורו והסטרלינגים והפרנקים שנמצאים שם - כולם של יִפֹּת!

ומה מקבל שָׁם? - "יִפֹּת אֶלְקִים לְיִפֹּת, וַיִּשְׁפֹּן בְּאֶהְלֵי שָׁם". השכינה תשפן באהליו של שָׁם. יִפֹּת קָבַל שטח עצום, אמריקה אירופה ואוסטרליה, וְשָׁם קָבַל רק חמש מאות אמה על חמש מאות אמה של הר הבית, ובכל זאת, כל השטחים שקבל יפת אינם שקולים כנגד השטח הקטן שקבל שָׁם. מדוע? כי רק באותו שטח קטן שורה השכינה, וענין זה שוה כנגד כל העוה"ז שמקבל יפת.

חז"ל מציינים גם הבדל נוסף בין השכר שקבל שָׁם לשכר שקבל יפת. שָׁם - "זכו בניו לטלית של ציצית, ויִפֹּת - זכה לקבורה לבניו, שנאמר: וַיִּהְיֶה בַיּוֹם הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג מְקוֹם שָׁם קָבַר בְּיִשְׂרָאֵל... וְקָבְרוּ שָׁם אֶת גּוֹג וְאֶת כָּל הַמּוֹנֵה (יחזקאל לט, יא)" (רש"י בראשית ט, כג). שָׁם ויפת זוכים אמנם שניהם לשכר שיש בו ענין של כיסוי, כנגד הכיסוי שכיסו את אביהם, ואולם מהו הכיסוי שזכה בו כל אחד מהם? זה זוכה לטלית של ציצית,

מִלְטָה וגיברלטר, ועוד כמה מקומות בריטיים, שיצילו את א"י, אחרת היתה נופלת ביד הצוררים. ובאמת, לאחר מלחמת העולם השנייה כמעט לא נשאר שריד מהקיסרות הבריטית. רק כמה מקומות נשארו בידם, וכל שאר המושבות יצאו משליטתם. ממש כמו אצל סיחון, שבטווח הקצר היה נראה שהשליטה על חשבון ניתנה לו בשבילו, אבל בטווח הארוך התברר שהכל היה בשביל ישראל, ולא בשביל סיחון.

זהו שאמר הכתוב מיד אחר כך, "עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמַּשְׁלִים בְּאוֹר הַשָּׁבוֹן". כלומר, עַל כֵּן - על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב (רש"י) - יֹאמְרוּ הַמַּשְׁלִים בְּאוֹר הַשָּׁבוֹן. שכן ממלחמה זו ניתן להסיק, שאין להעריך מאורעות על פי מבט לטווח קצר, אלא רק לפי מבט לטווח ארוך. וכך גם בתחום הרוחני: לא להסתכל לטווח הקצר - שלפעמים אני מרויח בעולם הזה מן העבירה - אלא להסתכל לטווח הארוך, של ההפסד שיהיה לי מזה בעולם הבא, (ולפעמים גם בעולם הזה, בזמן מאוחר יותר). לחשב הפסד מצוה (בטווח הקצר) כנגד שכרה (בטווח הארוך), ושכר עבירה (בטווח הקצר) כנגד הפסדה (בטווח הארוך). ולטווח ארוך - תמיד תמיד המצוה היא המשתלמת, ולא העבירה.

מעשה קטן - תוצאות גדולות

בני אדם לא יודעים אלו דברים גדולים יכולים לצאת אפילו ממעשה קטן. לפעמים נראה לנו שמעשה מסויים הוא קטן ופשוט ערך, אבל בטווח הארוך רואים שההשפעות שלו גדולות מאד. לדוגמא: אהוד בן גרא בא אל עגלון מלך מואב, ואומר לו: "דָּבַר אֶלְקִים לִי אֱלִיָּהּ" (שופטים ג, כ), "וצריך אתה לעמוד" (רש"י שם). כיצד מגיב על כך עגלון? - "וַיִּקַּם מֵעַל הַפֶּסֶא" (שם). הוא חולק כבוד לאלקי ישראל, וקם מעל הכסא. אמנם כוונתו של עגלון בקימה שקם מעל הכסא היתה לרעה - חשב ללמוד מאהוד את שם ה' כדי להשתמש בו נגד ישראל ("ספר השם" לבעל הרוקה, עמ' ר"י) - אבל סוף סוף, כיון שחלק כבוד לאלקי ישראל וקם מעל הכסא, זכה לשכר עצום: בשכר "נִי קָם מֵעַל הַפֶּסֶא", זכה שיצאה ממנו רות, שיצא ממנה שלמה, שכתוב בו: "נִי שָׁב שְׁלֹמֹה עַל פֶּסֶא ה' לְמִלְךָ" (רות רבה ט, ב). שלמה יושב לא רק על כסא מלכות ישראל, אלא על כסא ה'! - ביטוי חד-פעמי בתנ"ך, שחז"ל למדו ממנו (מגילה יא, ב), שבעוד ששאר המלכים מלכו רק למטה, שלמה מלך גם על העליונים (שכן כסא ה' הוא בשמים). על שום מלך אחר לא נאמר שישב על "כסא ה'". רק על שלמה נאמר "וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל פֶּסֶא ה' לְמִלְךָ" (דה"א כט, כג). וכשהוא יושב על כסא ה', כביכול יושבת שם גם "חתיכה" של עגלון מלך מואב. גם הוא זוכה להיות שותף בישיבה על כסא ה', שהרי שלמה המלך יצא גם ממנו. אנחנו לא יודעים עד איפה מגיע שכר מצוה קטנה, גם של רשע מרושע כמו עגלון מלך מואב. בשכר "ויקם מעל הכסא" לכבוד ה', הוא זוכה לשבת על כסא ה'!

שתי בנות לוט, לשם מצוה נתכוונו (נזיר כג, א), "סבורות היו שכל העולם נחרב, כמו בדור המבול" (רש"י בראשית יט, לא), וצריך להציל את המין האנושי מִפְּלִיגָה, שתיהן מקבלות שכר על מה שעשו, זוכות להכנס לכלל ישראל³, ובכל זאת, הבכירה - אִם מואב - מקבלת שכר עוד יותר גדול מאחותה [הצנועה ממנה! (עי' רש"י שם, לז)], על שהקדימה לַמצוה לילה אחד קודם

חז"ל אמרו, "שְׁקַר הַחֵן וְהַכֵּל הַיְפִי, אִשָּׁה יִרְאֵת ה' היא תְּתַלְלָל" (משלי לא, ל). שקר החן - זה דורו של משה ויהושע; והכל הַיְפִי - זה דורו של חזקיה; יראת ה' היא תתהלל - זה דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי" (סנה' כ, א). אמנם בדורו של משה ויהושע הגיעו להשגים גדולים מאד בתורה, וכן בדורו של חזקיהו מלך יהודה, אבל מבחינה מסויימת כל החן והיפוי של הדורות האלו הוא שקר והכל לעומת דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי, "שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה" (שם). לעסוק בתורה מתוך דחקות נוראה כזו, זה היה רק בדורו של רבי יהודה ברבי אילעאי. הגם שדורו של משה היה דור דעה⁵, דור שזכה לדבר עם השכינה ולקבל נבואה במדרגה גבוהה יותר מיחזקאל בן בוזי וכל הנביאים (עי' רש"י שמות טו, ב ד"ה זה א-לי), אבל מבחינת ה"לפום צערא אגרא" - דורו של רבי יהודה ברבי אילעאי עולה אפילו על דורו של משה רבינו. כי אלו שתי בחינות שונות.

יש קונה עולמו בשעה אחת

הגמרא מביאה על רבי אלעזר בן דורדיא, שהיה שקוע בעבירה כל ימי חייו, אבל בסוף הוא חזר בתשובה גמורה במסירות נפש, עד כדי כך שיצאה נשמתו מתוך תשובה, ויצתה בת קול ואמרה: רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי עוה"ב. כששמע זאת רבי, בכה ואמר: "יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת" (עי' יו, א). רבי אלעזר בן דורדיא, בשעה אחת של תשובה זכה למה שאחר זוכה בעבודה של מאה ועשרים שנה. ולא רק זה. ועוד אמר רבי: "לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן, אלא שקורין אותן רבי" (שם). כי רבי אלעזר בן דורדיא, למרות שלא היה תלמיד חכם גדול, ולא לימד תורה ברבים, בכל זאת היות ועשה תשובה במדה כ"כ גדולה, זכה שהבת קול קראה לו "רבי" אלעזר בן דורדיא. כי אם עושים בלב שלם, אפשר בשעה אחת להשיג יותר ממה שאחר משיג במשך כל החיים.

מה שאנו צריכים להסיק מכל זה, לא להיות ח"ו עבריינים ולצפות שבשעת מיתה נעשה תשובה כמו רבי אלעזר בן דורדיא, שעל זה המשנה אומרת שזה לא מצליח, "האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה" (יומא פה, ב). אנו צריכים להשתדל שלא יהיו לנו נסיונות, אבל לנצל כל הזדמנות לחטוף עוד ועוד מצוות. איננו יודעים כמה יכולה מצוה קטנה להכריע בדברים גדולים.

חוץ מזה, אין סוף לשכר מצוה בעוה"ב. חז"ל אמרו, "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה" (אבות פ"ד מ"ז). מה פירוש "קורת רוח" בעולם הבא, ומה פירוש "כל" חיי העולם הזה? הסבירו בזה, ש"קורת רוח" איננה עצם הנאת עוה"ב, אלא רק הנאה קטנה וצדדית, כעין ריח טוב של תבשיל לעומת טעמו. ובפירוש "כל" חיי עולם הזה הסבירו, שהכונה היא לריכוז כל ההנאות שיש לבני אדם בעולם הזה, מאכילה ושתייה ודירה ומלבושים וכסף וזהב ובארות נפט וכל מה שיש בעולם; ולא רק של אדם אחד, אלא של כל מיליארדי הברואים שהיו ושהיו במשך כל ששת אלפי שנות קיום העולם. זהו "כל" חיי העולם הזה (עי' מכתב מאלהיו ח"א עמ' 4). אומרים אפוא חז"ל, ששעה אחת של "קורת רוח" - של הנאה צדדית ושולית בעוה"ב, שאיננה אפילו עצם ההנאה של

השקולה כנגד כל המצוות כולן, ושכל הזריז בה זוכה ומקבל פני שכינה (מנחות מג, ב), ואילו יפת זוכה גם הוא לכיסוי, אבל לאיזה כיסוי? כיסוי של קבורה - שגוג ומגוג יזכו להקבר, במהרה בימינו. זה זוכה למצוה, וזה זוכה לקבר.

צדיקים ובעלי תשובה - מי גבוה יותר?

גם הכלל הגדול שאמרו חז"ל ש"לפום צערא אגרא" (אבות פ"ה מכ"ב), וש"טובה פעם אחת בצער יותר ממאה פעמים שלא בצער" (אבות דרבי נתן ג, ו), גם הוא קובע מאד איזה שכר יקבל אדם עבור המצוה שעושה. מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל אמר בשם אביו, שגם על צער קטן נאמר הכלל הזה. וממילא, אם יתוסף על הצער המועט הזה עוד מעט צער, יוכפל השכר שוב פי מאה (ובסך הכל - פי רבבה), ואם יתוסף עליו עוד מעט צער, יוכפל השכר שוב פי מאה (ובסך הכל - פי מליון), כי חשבון זה נאמר על כל דרגה ודרגה של צער. נמצא, שערך המצוה כשמתגיע בה הרבה, גדול אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים מערך אותה מצוה כשהיא נעשית בלי יגיעה ("מכתב מאלהיו" ח"ג עמ' 14-15). כל תוספת צער מכפילה את השכר פי מאה. ההבדל הרוחני הוא עצום מאד, לפי כמות הצער שאדם השקיע במצוה. הגמרא מביאה גם מחלוקת, איזו מדרגה גבוהה יותר, האם הצדיק שלא חטא מימיו נמצא במדרגה גבוהה יותר ממי שחטא ועשה תשובה, או שמא להפך - במקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין (ברכות לה, ב). כבר הזכרנו כמה פעמים את דברי מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל, ש"בעניני אגדה וקבלה לא שייך מחלוקת" (מכתב מאלהיו ח"ג עמ' 353), ואם מצאנו מחלוקת באגדה, אין זו מחלוקת במובנה הרגיל, אלא בחינות שונות באותו ענין (שם ח"ב עמ' 173), ואלה ואלה דברי אלקים חיים⁴. כיצד נפרש אפוא את שתי הדעות הנ"ל, הנראות כסותרות? - נראה להסביר כך: שתי בחינות הן, אשר לפיהן נמדד גודל המצוה וגודל השכר. בחינה אחת היא - "לפום צערא אגרא". מי שהצטער והתאמץ יותר בקיום המצוה, מקבל יותר שכר. מבחינה זו, "מעלתן [של בעלי תשובה] גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשין יצרם יתר מהן" (רמב"ם הלכ' תשובה פ"ז ה"ד). הנסיון של בעל תשובה, לעזוב את ההבלים שהיה שקוע בהם, וללכת ללמוד תורה ולקיים מצוות, גדול יותר מזה של הצדיק שלא חטא מעולם, ולכן "שכרו הרבה [יותר מן הצדיק], שהיה טַעַם טַעַם החטא, ופירש ממנו וכבש יצרו" (שם). אבל יש עוד בחינה למדוד בה את מדרגתו של האדם, והיא - שלמות העבודה. מבחינת שלמות העבודה, הצדיקים נמצאים במדרגה גבוהה יותר מבעלי התשובה. אין פגמים בעבודתם, וכבר מן ההתחלה הכל חלק וישר אצלם, ממילא הם מגיעים למדרגות גבוהות יותר בשלמות העבודה מאשר בעלי תשובה (ועי' ביאור נוסף במכתב מאלהיו ח"ג עמ' 353).

לפי זה, יכול להיות שיהודי שלמד תורה ברוסיה בזמן הרדיפות, ה"לפום צערא אגרא" שלו הוא יותר גדול משל רבי עקיבא אייגר. זאת לא אומרת שגם בלמדנות הוא יותר גדול מרבי עקיבא אייגר, מסתמא רבי עקיבא אייגר הגיע למדרגה יותר גבוהה בלמדנות שלו. אבל מצד ה"לפום צערא אגרא", יתכן שאותו יהודי שלמד תורה מתוך הדחק אצל סטאלין וחבריו הוא גדול יותר מרבי עקיבא אייגר, כי אלו שתי בחינות שונות.

שהקב"ה ברחמיו לא עושה את המשפט עד הסוף. אבל בודאי שהעונש על עבירה הוא נורא ואיום. אז כדאי מאד לעשות את חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. לא להסתכל מה קורה כרגע, אלא להסתכל מה יהיו התוצאות. זה נלמד ממלחמת סיחון במלך מואב, שאף אחד לא שיער בזמנו שמהמלחמה הזו תצמח תועלת לעם ישראל. חשבו: נצחון גדול של סיחון. הכל בגלל החכמה שלו, הכל בגלל הגאונות שלו, הכל בגלל הצבא שלו. אבל האמת היא שהכל הכל הבלים. הכל היה רק בשביל עם ישראל. התקיים בסיחון הפסוק "בְּפָרֶחַ יִשְׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב, וַיִּצְיָצוּ כָּל פְּעֻלֵי אֲנָן - לְהַשְׁמֵדֵם עֲדֵי עַד" (תהלים צב, ח). כל התקומה של הרשע וכל מה שהוא מציץ ופורח, זה רק כדי "לְהַשְׁמֵדֵם עֲדֵי עַד"; כדי שישאל, ה"צַדִּיק פִּתְמָר יִפְרַח" (שם, יג), יקבל את ארצו.

רואים היום כמה ערבים יש. למה הערבים זכו לכל כך הרבה ארצות ועמים, ואפילו לשליטה זמנית על א"י? הכל בזכות שישמעאל קיים מצות מילה. אמנם לא היתה ברית מילה שלמה, אבל קצת שלטון נתן להם לא"י, עד שא"י תחזור לגמרי לידי ישראל. גם היום, עם כל מה שיש לנו, בכל זאת הר הבית נמצא למעשה בידי הערבים, וכן עוד מקומות קדושים, הכל מכח המצוות המעטות שישמעאל קיים ואחרים קיימו. כמוכן שלנו יש את הזכויות הגדולות של אברהם יצחק ויעקב, שבזכות זה יש לנו את א"י ואת התורה וכל הדברים הגדולים שהקב"ה נתן לנו, ולטווח ארוך הזכויות של אברהם יצחק ויעקב יכריעו את הכף ותהיה גאולה שלמה לישראל במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

עולם הבא - שקולה יותר מכל המאכלים והבגדים והכסף והמכוניות של כל ברואי העולם הזה במשך כל הדורות! כדאי אפוא מאד להשקיע בעוה"ב. אבל גם בעוה"ז מצוה אחת קטנה יכולה לשנות לגמרי את העתיד של האדם, מכל הדוגמאות שראינו שמצוות קטנות משנות.

אברהם אבינו אומר, "אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אָקַח מִפֶּלֶאֶר לְךָ" (בראשית יד, כג), ובשכר זה זכו בניו לחוט של ציצית ורצועה של תפילין (סוטה יז, א). כל יהודי יכול עכשיו להניח תפילין וללבוש ציצית ולזכות לחיי העולם הבא, בזכות שתי מילים שאמר אברהם אבינו. אברהם אבינו אומר "וְאָנֹכִי עֶפְרָא וְאַפְרָ" (בראשית יח, כז), ובשכר זה זכו בניו לב' מצוות נוספות: אפר פרה, ועפר סוטה (סוטה שם). עפר סוטה מטהר אשה לבעלה בדרך נס, שאין בכל המצוות כולן מצוה לדורות לעשות נס חוץ מהמצוה הזאת, ואפר פרה מטהר את הטמאים. השכל שלנו לא מבין כלל איך פרה אדומה מטהרת טמאים ומטמאת טהורים, אבל כך גזר הקב"ה, שאפר פרה מטהר את הטמאים, הכל בגלל שתי מילים שאברהם אבינו אמר.

כמוכן, יש הבדל איך אברהם אבינו אמר, ואיך אנחנו אומרים. אנחנו יכולים ג"כ לומר "ואנכי עפר ואפר", אבל אברהם אומר את זה עם כל הלב, ולמרות שיש לו על מה להתגאות, הוא לא מתגאה ולא מחזיק טובה לעצמו. אנחנו אין לנו כ"כ במה להתגאות. אבל אעפ"כ רואים ששתי מילים של אברהם אבינו משנות את כל המצב של עם ישראל. צריך א"כ לשקול הפסד מצוה כנגד שכרה, שאם נדמה פעם לאדם שבגלל איוו מצוה הוא מפסיד משהו, צריך לעשות את חשבוננו של עולם, מי יודע כמה הוא מרויח בגלל המצוה שהוא עושה. ושכר עבירה כנגד הפסדה - לפעמים נדמה לו שבעבירה מסויימת הוא מרויח משהו, אז צריך להביא בחשבון כמה הפסד יהיה לו מזה. אף אחד לא יודע בעוה"ז כמה הפסד מצוה כנגד שכרה, רק יודע שהשכר הוא גדול ועצום לאין שיעור, והעונש, אומר רבינו יונה "אין קץ לרעת הממרה את פיו" (שערי תשובה, שער א' אות ט"ז). שהעונש של עבירה בעצם היה צריך להיות "אין קץ", רק

1. בחתם סופר (שבת פג, ב ד"ה זאת התורה) תי' על דרך הסוד: "סלקא דעתך אמינא, דאיש צדיק הממית עצמו על דברי תורה, ושאינו מונע עצמו מדברי תורה אפי' בשעת מיתה, אותו לא יטמא במותו באהל. קמ"ל, אדם הממית עצמו על דברי תורה - כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא... והיינו דקמ"ל קרא, דלפום קדושת אדם הממית עצמו על ד"ת ואינו פורש ממנה, כך הוא טומאתו לטמא באהל... ואדרבא לפי גודל קדושתו כך הוא טומאתו לעוצם הקדושה, ויש בזה טעם עפ"י סוד ליודעים". עכ"ל.
2. אלא שנחלקו המפרשים, מתי אמרו המושלים את משלם. האם לפני מלחמת סיחון כמואב (רש"י, ספורנו), או לאחריה (רמב"ן). וכן נחלקו למי אמרו המושלים את דבריהם. לאמוריים (רש"י, אב"ע, רמב"ן), או למואבים (ספורנו). וכן נחלקו בפירוש המשל עצמו - "באו חֶשְׁבוֹן, תְּבִנָּה וְתַפְנִיץ עֵיר סִיחֹן" - למה בדיוק הכונה (עי' במפרשים).
3. ועי' מהרש"א שכתב, שכל הדין שעמוני ומואבי אסורים לבוא בקהל ונקבותיהם מותרות (יבמות עו, ב), טעמו הוא מפני שבנות לוט נתכונו לשם שמים, ולכן נקבותיהם הותרו לבוא בקהל (מהרש"א הוריות י, ב ד"ה הם שנתכונו).
4. ועוד אמרו בדרך צחות, שכאשר הגמרא אומרת (בעניני אגדה) שדעתו של זה "פליגא" על דעתו של זה, כוונתה לומר, ש"פליגא" מן האמת נמצאת בדברי זה, ו"פליגא" בדברי זה. ו"מחלוקת" הוא גם לשון "חֶלְקִי"; היינו, שבכל צד מצדדי המחלוקת יש רק חלק מן האמת השלמה. ממילא, כדי לקבל את האמת במלואה - יש לצרף את שתי הדעות יחד. [ועי' קדושין ג, א) דלשון "פלוגתא" מתפרש שם במובן של חילוק דרכים שונות באותו דבר, ולא בלשון "מחלוקת"].
5. שנאמר: "וְתָרַב חֶקְמַת שְׁלֹמֹה מְחֻקְמַת כָּל בְּנֵי קֶדֶם... וַיִּחְפְּס מִפֶּלֶא הָאֲדָם, מֵאֵתֶן הָאֲזָרְחֵי וְהֵימָן וְכָל־כָּל וְנָדָד ע" (מל"א ה, י-יא). "וְדָדָע - זה דור המדבר, שכולו דעה" (ויק"ר ט, א). ואמרו בזהר על "דרא דמדברא, דלא הוה בעלמא דרא עלאה פְּדָרָא דָא, ולא יהא עַד דְּיִתִּי מַלְכָא מְשִׁיחָא" (וזהר ח"ג קסח, ב). וכתב הרצ"ה מלובלין, "כי דור המדבר הם ראשים שבכל הדורות, ונפש היותר פחות שבדור המדבר הוא אחר כך מתגלגל ובא להיות ראש באיזה דור... דדור המדבר הם הלב ובית קודש קדשים של כל הדורות, שאפילו האחרון שבהם הוא ראש ולב באיזה דור" ("ישראל קדושים" אות ה', דף ח', ע"ש).